

Використана література:

1. Ківшар Т.І. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.). – К.: Логос. – 1996. – 344 с.
2. Федотова О. Книга, як об'єкт цензурної політики // Вісник Книжкової палати. – 2002. – № 6. – С. 30–36.
3. Абрамов К.И. Истоки советской цензуры библиотечного дела // Советское библиотековедение. – 1996. – № 6. – С. 66–77.
4. Влияние Главлита на состояние библиотечных фондов в 30-е годы XX века / А.М. Мазурицкий / Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире, новые технологии и новые формы сотрудничества: 7-я Междунар. конф. «Крым 2000». – Симферополь, 2000. – Т.2. – С. 327–329.
5. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – 1955. – Т. IV. – 683 с.
6. Короткий політологічний словник / За ред. С.Г.Рябова., З.І. Тимошенко. – К., 1991. – 96 с.
7. Библиотечное дело. Терминологический словарь. – М., 1997. – 168 с.
8. Книга и книжное дело. Сборник документов и материалов 1917–1941. – К., 1985. – С. 10.
9. Абрамов К.И. Вказ. праця. – С. 67.
10. Горяева Т.М. Политическая цензура в СССР 1917–1991 гг. – М., 2002. – С. 6.
11. Книга и книжное дело. – С. 19.
12. Там само. – С. 20.
13. Ківшар Т.І. Вказ. праця. – С.188.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Од. зб. 541. – Арк. 84.
15. Ківшар Т.І. Вказ. праця. – С. 184.
16. Там само. – С. 185.
17. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп.1.– Од. зб. 546. – Арк. 27.
18. Ківшар Т.І. Вказ. праця. – С. 185.

*Рященко Д.
(м. Київ)*

**НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ
ТА ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО В УКРАЇНІ (1917-1920 РР.).
ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ**

Історія українського народу давня, багата й цікава, але, водночас, тяжка і трагічна. В усі часи землі України завойовували, ділили і визискували, а народ гнобили й знищували.

Наріжним каменем реалізації національного духу українство здавна вважало саме державу, якої було позбавлене на сотні років, державу як інституцію, вважаючи її гарантом внутрішньої стабільності та зовнішньої незалежності. З набуттям Україною статусу незалежної держави, поживався інтерес науковців, працівників архівних установ, широкого читацького загалу до історичного минулого українського народу. Серед безлічі недостатньо досліджених проблем однією із надзвичайно важливих є історія національно-визвольної революції та державного будівництва в Україні 1917-1920 рр. Її активно розробляють українські вчені [1].

Протягом своєї історії український етнос чотири рази піднімався на вищий шабель свого розвитку: створення власної держави. Вперше це сталося за часів Київської Русі, вдруге – козацької держави Богдана Хмельницького, втретє – за доби національно-визвольної революції (1917-1920 рр.), вчетверте – у наш час (90-ті роки ХХ століття) [2].

Нація без держави – неповна і незавершена, врешті, неповноцінна. Тому творення власної держави було, є і буде найвищим ідеалом нації. Лише у своїй власній державі народ

може створити найкращі умови для розвитку Богом даних йому здібностей. У 1917-1920 рр. українському народові випала в черговий раз така можливість.

Роки 1917-1920-й – один з найскладніших періодів в історії України. Вони ввібрали в себе стільки подій і явищ, що їх вистачило б на цілу історичну епоху. Злет національної свідомості, відновлення майже після двохсотлітньої перерви української державності, військові баталії, розшарування суспільства, встановлення врешті-решт більшовицької влади – ось лише основні політичні віхи цього періоду.

Доба 1917-1920 років – це є боротьба за відродження української державності. Внутрішнє членування цього періоду обґрунтовується реально існуючими формами української державності, які виникли і боролися за своє існування з силами, ворожими національній революції. Події національної й соціальної революції в цей період тісно перепліталися між собою, але нерідко соціальні чинники гальмували або навіть руйнували національно-державне будівництво. Аби поглинути Україну, більшовицька Москва прагла ухилитися від відкритої конфронтації з національно-визвольним рухом і оволодіти ним зсередини. Звідси виникнення облудної радянської форми національної державності, побудови УСРР як нібито цілком незалежної радянської республіки.

Українська національно-визвольна революція 1917-1920 рр. своїми цілями й пафосом вирізняється від російської, як “білої”, так і “червоної”. Тогочасні її учасники і очевидці стверджують: “Блакитно-жовтий прапор перших маніфестацій і перших полків. Пробуджена народна стихія, що прагнула національної свободи, коли “в своїй хаті своя правда, і сила, і воля”... Жупани козацькі, шапки українські, злеони озброєних патріотів під знаком козацького хреста на малиновім стягу – все це свідчило про воскреслий дух української давнини, дух українства ...” [3].

Державність, влада, самостійність України наче впали з неба. Але одна річ – державу створити, а інша – упорядкувати і закріпити на довгі століття. В цей період Україна провалилася в хаос та анархію: шість армій воювали на її території (українська, більшовицька, біла, Антанти, польська, анархічна). “О, Господи, яка то страшна, тяжка річ – відродження національної державності, – писав В.Винниченко в щоденнику. – Як вона в історичній перспективі уявлятиметься легкою, сама собою зрозумілою, природною, і як трудно, з якими надлюдськими зусиллями, хитрощами, з яким, часом, одчаєм, люттям й сміхом доводиться тягати це каміння, державності й складати його в той будинок, в якому так зручно житимуть наші нащадки” [4].

Період національно-визвольної революції та державного будівництва 1917-1920 рр. поділяється на окремі етапи, які відповідають існуванню різних форм української державності: 1) УНР доби Центральної Ради (включаючи період від утворення Центральної Ради до проголошення УНР); 2) Українська держава гетьмана П.Скоропадського; 3) УНР доби Директорії; 4) Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР) – форма держави в Західній Україні; 5) УСРР – Українська соціалістична радянська республіка [5].

Покоління борців I чверті ХХ століття створило свою національну державу, продовживши традиції княжої та гетьманської доби. Виділяємо головні періоди в національно-визвольній революції 1917-1920 рр. в Україні (дивись таблицю).

Державне будівництво в Україні (1917-1920 рр.) [6].

1	Етапи українського державотворення	Доба УЦР	Гетьманат	Директорія	ЗУНР	Радянська Україна
2	Періоди існування	17.03.1917-29.04.1918	30.04.1918-14.12.1918	14.11.1918-24.12.1919; 18.03.1921	10.11.1918-22.01.1919 (ЗОУНР)	1)12.1917-04.1918; 2)12.1918-08.1919; 3)12.1920-24.08.1991
3	Політичні діячі	М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра, С.Єфремов, М.Міхновський	П.Скоропадський, Ф.Лизогуб, Д.Дорошенко	В.Винниченко, С.Петлюра, М.Міхновський, Ф.Швець, А.Макаренко	Є.Петрушевич, К.Левицький, Д.Вітовський	Г.П'ятаков, Х.Раковський, В.Чубар, В.Затонський
4	Назва держави	УНР	Українська держава	Директорія УНР	ЗУНР	УСРР (до 1.01.1937 р.)
5	Органи державної влади	Центральна Рада, Генеральний Секретаріат; Рада Народних Міністрів.	Гетьман-глава держави; Рада Міністрів	Директорія; Трудовий конгрес; Рада Міністрів	Українська Національна Рада; Тимчасовий державний секретаріат	з'їзд Рад, мі з'їздами ЦВКР; Народний секретаріат.
6	Політичний курс	автономія; суверенітет	незалежність, а згодом федерація небільшовицькою Росією	суверенітет	Українська демократична держава	Формальне визнання української державності

Як поставилися російські більшовики до волелюбних українців? Один із їхніх представників Г. П'ятаков (дивись таблицю!), майбутній керівник радянського уряду в Україні 1917 року відверто заявив, що "... і думки не може бути про якусь там Україну, тому що все це – вигадки націоналістів". У квітні 1919 р. Ленін писав, що в Україні "...нема людей, нема з ким будувати радянську владу", що "Київ – не пролетарський (тобто не більшовицький – автор) центр"; що в Україні компартія налічує тільки 16 тис. осіб, та й то серед них є багато "шкурницьких, націоналістичних і міщанських елементів", що там "панує партизанщина", що "тільки за один місяць в Україні вибухнуло 93 куркульські (читай національні – автор) повстання" [7].

Власне, тоді, 6-го лютого 1919р. в Бірзулі, відбулися безуспішні переговори між командуванням військ Антанти (полковник Фрайденберг) та уряду УНР. Українці домагалися визнання суверенітету, допомоги у боротьбі з більшовизмом та участі делегації УНР у Паризькій мирній конференції, а французи – зміни соціалістичного уряду В. Чехівського на більш поміркований, утворення української військової зони для боротьби з більшовиками під контролем Франції і контролю над українськими фінансами та залізницями. Згоди досягнуто не було [8].

Спробуємо відповісти коротко на питання: чому в цей час здобули незалежність Польща, Фінляндія, Угорщина, Чехословаччина, Югославія, а 30-мільйонний народ України після чотирирічної кривавої, виснажливої боротьби за національну державу зазнав поразки?

В українському національно-визвольному русі та державному будівництві (1917-1920 рр.) були представники різних моделей: автономістської, федералістської та самостійницької. Еволюція поглядів Центральної Ради від федеративних засад конструювання майбутнього об'єднання до оголошення незалежності УНР проілюструвала

їх перехід від ідеалістичного до раціонального сприйняття реалій життя. Це було своєрідним запізнілим прозрінням, ціною якого стала втрата влади [9].

До федеративної форми українсько-російського державного альянсу обставини підштовхували і гетьмана П. Скоропадського. Але це рішення прийшло під тиском обставин, та й зміст його визначався швидше “єдиномеділімцями”, аніж українськими політичними силами, не кажучи вже про народ.

Лише Директорія в особі С. Петлюри та його однодумців до кінця відстоювали незалежність України від Росії. Реалізація цієї програми привела Україну в досить жорсткі обійми Польщі, якій довелося платити втратою українських етн. чних земель.

Найкраще ж володіння мистецтвом політичного маневру виявили російські більшовики. Чутливо вловивши настрої різних верств населення України, вони висунули гасло “самовизначення нації”, обеззброївши своїх опонентів у вирішальну мить протистояння. Тоді ще мало хто знав, що радянська Росія надовго втягне Україну до сфери своїх імператорських інтересів. Незрілість українського загальнодемократичного процесу, його строкатість своєрідний комплекс неповноцінності, який незримо тяжів над провідниками ідеї незалежної української державності, “запаморочення” від можливостей, що відкривалися з ліквідацією самодержавства. Низький рівень національної свідомості значної частини населення вплинув на весь перебіг національно-визвольних змагань та їх наслідки [10].⁴

Підсумовуючи, зазначимо, що сусідні держави, особливо радянська Росія та Польща, виступили проти української державності і зробили все, щоб ліквідувати її незалежність. Так, уже у листопаді 1919 р. під натиском польських військ урядові структури УНР залишили Кам'янець-Подільський, а в листопаді 1920 року – остаточно покинули рідну землю. Чимало селян України ще продовжували вперту, хоч і неузгоджену партизанську війну з більшовиками.

І тільки наприкінці березня 1921 Польща й радянська Росія уклали в Ризі мирний договір, за яким поляки визнали більшовицький (радянський) уряд УСРР. Це означало закінчення доби Директорії УНР і завершення – річного періоду національно-визвольних змагань українського народу 1917-1920 років.

Причинами втрати державності України стали: 1) відсутність єдності в національно-визвольному таборі; 2) недостатня соціальна база державотворення; 3) численні помилки керівників української держави.

І хоча українська національно-визвольна революція (1917-1920 рр.) зазнала поразки, проте змагання за волю та незалежність не були марними. Вони стали яскравим прикладом майбутнім поколінням, дали неоціненні уроки боротьби за незалежність та побудови власної держави сьогодні.

Використана література:

1. Історико – політичні уроки української державності. Енциклопедичний словник. – К. – Донецьк, 1998. – С. 33-67, 151-159; Нагаєвський І. Історія української державності ХХ століття. – К.: Український письменник. – 1993. – 413 с.; Уроки української державності // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 250-443.

2. Залізник Леонід. Чи бути українській нації? // Час. – 1997. 21-27 серпня.

3. Карп'як Дмитро. Відродження через прощання з минулим // День. – 2003. – 12 вересня.

4. Расюк Ігор. Володимир Винниченко: письменник і політик // Столиця. – М.2001. – 3-9 серпня.

5. Кульчицький Станіслав. Проблеми періодизації вітчизняної історії // Історія України. – 1998. – №36. – С. 1-3; Крушинський В.Ю., Левенець Ю.А. Історія України. Події. Факти. Дати. – К.: АТ “Тарнекс”, МП “Вета”. – 1992. – С. 172.
6. Запольська Л. Українська революція 1927-1920 рр. Проблеми і уроки // Історія України. – 2003. – №1. – С. 22-23.
7. Карп’як Дмитро. Відродження через прощання з минулим // День. – 2003. – 12 вересня.
8. Стус Дмитро. Ці дні в історії // Столиця. – 2004. – 6-12 лютого.
9. Половецький П. Геєнна огненна. Харків: “Просвіта” ім. Т.Г.Шевченка. – 2002. – С. 35; Голубенко П. Україна і Росія у світі культурних взаємин. – К.: Дніпро. – 1993. – С. 69.
10. Рєєнт Олександр. У робітнях історичної науки. – К.: Просвіта. – 1999. – С. 268-269; Московченко В., Поправко А. Карма України. – К.: Просвіта – 1997. – С. 115.

*Дединкин А.
(г. Витебск)*

РЕАЛИЗАЦИЯ ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ВИТЕБЩИНЫ (НОЯБРЬ 1917–1920-Е ГОДЫ)

Главным направлением национальной политики советской власти в ноябре 1917–1920-х годах было установление фактического равноправия представителей всех этнических групп региона в общественно-политической жизни страны. Такое направление содействовало достижению основной задачи большевиков в области национальных отношений – советизации народов и консолидации их в одну этническую общность.

Сегодня важно проанализировать этот опыт при определении и реализации национальной политики в Республике Беларусь, Украине и других бывших советских республиках.

Проблема на материалах региона исследователями практически не рассматривалась, поэтому статья построена в основном на документах Государственного архива Витебской области.

Целью статьи был анализ мероприятий советской власти в проведении политики «коренизации» на уровне региона и её влияния на статус местного населения.

Для того, чтобы в полной мере поставить решение национального вопроса на партийный и государственный контроль во всех регионах начали образовываться специальные органы, отделы и секции. Так, после того, как 31 января 1918 года был подписан декрет СНК РСФСР об образовании при Народном комиссариате по делам национальностей Белнацкома, при Витебском губисполкоме был образован соответствующий отдел. Белнацком оказывал материальную помощь белорусам-беженцам, распространял белорусскую литературу (“Дзянніца”, “Чырвоны шлях”). При Витебском отделе Белнацкома существовали три секции – труда, культурно-просветительская и беженская. Руководство губернии рассматривало отдел “как что-то ненужное, вносящее разлад в общий революционный фронт” [1], поэтому уже в начале декабря 1918 года он был ликвидирован [2].

В октябре 1918 года был организован Витебский Губотнац. При нём были организованы еврейская, польская и латышская секции [3]. Отдел решал такой важный спектр вопросов как народное образование, издательская деятельность, помощь